

Segi nagu puder ja kapsad – erivajadus, erilisus ning vaimne ja füüsiline puue

Toivo Niiberg, psühholoog-nõustaja ja koolitaja, Õpetajate Leht, 16. märts 2018

„Maailm on täis lolle. Kuidas neist vabaneda?

Jääda üksi ja koristada ära ka peegel ...”

Voltaire

Toivo Niiberg.

Kellele küll on vaja sellist segadust erivajaduse tõlgendamisel? Kas seda on vaja raha kokkuhoidmiseks hariduses või selle ümberkantmiseks europrojektidest? Tõeliselt haige lapse mõnitamiseks ja alandamiseks? Enam-vähem normaalse lapse ahistamiseks? Andeka lapse ande äranullimiseks? Koolivägivalla ja koolistressi suurendamiseks? Niigi ülekoormatud õpetaja koormamiseks ja vastutuse suurendamiseks?

Erivajadus on vajadus, mis on määratletud inimese kehalise, vaimse või käitumusliku kõrvalekaldena ning mille korral inimene vajab oma võimete arendamiseks ja rakendamiseks erilisi tingimusi, erivahendeid ja erikohtlemist. Erivajaduse põhjused on bioloogilised või sotsiaalsed (vaimsed) ja sageli võivad need põimuda. Erivajadusega laps on sama lai mõiste nagu tavalaps.

Erivajadus ei ole vaid lonkav jalg või kogelev kõne, diagnoositav vaimupuue, sotsiaalne mahajäämus, vasaku- või paremakäelisus, temperamendist tingitud iseärasused, soolised iseärasused jne. Sageli on probleemid peidus väliselt igati normaalse lapse sees. Ja probleemid, konkreetsed raskused, puudused, võimetus on need, mis tekitavad selle lapse vajaduse erisuguse lähenemise järele.

Nagu näha, on tegemist selge ja arusaadava definitsiooniga, mida iga partei, valitsus, ringkond, ministeerium ja minister tõlgendab täiesti erinevalt, vastavalt oma äranägemisele.

Kuni kümme õpilast

Hariduslikke erivajadusi põhjustavad ajutegevuse arenematus või kahjustus, vaimu-, meele- ja kehapuuded ning arenguks sobimatu keskkond. Erivajadusega inimene vajab peale eripedagoogika sageli ka meditsiinilist, psühholoogilist, sotsiaalset või

juriidilist abi ning erilisi töötingimusi. Seega ei tohi ega saa tavaõpetaja olla koolis psühholoog, sotsiaalpedagoog, politsei ja meditsiinitöötaja – tal ei ole selleks lihtsalt voli ega teadmisi.

Ka igal õpetajal on erivajadused, millest tähtsamat tunnustas juba antiikaja kool. Teadmata veel seda, et normaalne inimene suudab jälgida (kuulata, märgata, aktiivselt suhelda) korraga 7+/-2 inimesega, mida on tõestanud nüüdisaja teadus, oli õpperühma suurus antiikajal seitse kuni üheksa noormeest. Õpetaja istus keskel ja õpilased tema ümber pinkidel, kolm-neli meetrit eemal – nii märkas õpetaja igaüht, jõudis kõiki kuulata, kõike märgata ja kogu õppeprotsessi edukalt juhtida. Ja vaevalt sai keegi tulla tundi teadmisega, et teda täna ei küsita, teda ei märgata või temaga ei tegelda ...

Seega ei tohiks lastearühma ja algklassi suurus ületada normsuhtluse koormustasandit, milleks on maksimaalset kümme õpilast. Suurema rühma korral peab õpilaste kõrval seisma abiõpetaja. Töötades Maarjakülas õpetajana, kus meil ongi rühmas maksimaalselt kaheksa intellektipuudega õpilast, on mul abiks abiõpetaja, kellest on ütlemata suur abi ja tugi – mida ei märka mina, seda märkab tema, ja vastupidi.

Lõpp istmikutundidele!

Andes Maarjakülas korraga kaheksa tundi, väsin ma vähem kui tavaklassis kahe tunni järel. Gümnaasiumis võiks olla isegi sada õpilast korraga auditooriumis, kus õppetööd viivad läbi oma eriala spetsialistid ja peamine õppetöö toimub kodus Skype'i vahendusel, arvuti ja nutitelefoni abil. Lõpp istmikutundidele!

Gümnaasiumis tuleks õpetajat tasustada ainepunktide, aga mitte tundides veedetud aja alusel, jättes õpetaja enda otsustada, kui palju tahab ta otsest kontaktõpet ja kui palju anda ühele või teisele õpilasele lisatöid, nende põhjal vestelda ja neid kontrollida.

Tuleviku õpetaja veedab suure osa oma õppetöö ajast kodus, muuseumis, raamatukogus, loomaaias või metsas, olles õpilasele kokkulepitud ajal alati olemas. Gümnasist peab juba teadma, et õpib endale ja mitte õpetajale, muidu ei ole ta küps gümnaasiumi astuma.

Erivajadusega laps ei ole tavalistes koolitingimustes võimelise omaks võtma seda, mida enamik suudab. Omandanud mitu kõrgemat psühholoogilist haridust, läbinud kliinilise psühholoogia ja koolipsühholoogia erikursuse, on mul meelde jäänud konkreetne erivajaduste jaotus, mis on igati arusaadav ja loogiline.

Andekus on erivajadus

Mulle teebki enim muret, et just andekuse kui erivajaduse on probleemiga tegelevad ametnikud bürokraatliku pesuveega kanalisatsioonist alla lasknud. Ka andekas laps ei sobi tavaklassi, sest tal hakkab seal lihtsalt igav. Esmalt ilmnevad tal käitumisraskused, seejärel, emotsionaalsed probleemid, ta saab hüüdnimed, nagu

tuupur, pugeja, memmekas, professor, tulnukas jne. Seejärel tekivad suhtlemis- ja lõpuks õpiraskused.

Kurb, et igasuguses plaanis jätkub raha eelkõige andetutele ja andekad on jäetud vanemate hooleks. Arvata, et üks väike rahvas peaks eriti hoolikalt panustama andekatele, neid märkama, tunnustama, innustama, toetama jne. Või olen millestki valesti aru saanud?

Kunagi olid meil tavaklasside kõrval moes nn Tootsi klassid, aga kahjuks ei olnud ühtegi Arno-Teele klassi. Jah, raha napib, aga ehk napib hoopis tahet tegelda andeka õpilase ja eriliselt andeka õpetajaga. Kui kaotame oma andekad, siis kaob ka rahvus, sest rumal rabab raha eest ja ükskõik millisel maal, millise valitsuse ja võimu all.

Diagnoositav erivajadus

Lisaks hariduslikule erivajadusele on olemas diagnoositav erivajadus, mis on määratletud diagnoositava kehalise, vaimse või käitumusliku kõrvalekaldena ning mille korral õpilane vajab oma võimete arendamiseks ja rakendamiseks erilisi tingimusi, erivahendeid ja erikohtlemist. Õpetajad väidavad, et üks hüperaktiivne õpilane klassis võrdub kolme tavalise õpilasega. Ükski koolijuht, klassijuhataja, õpetaja ning isegi koolipsühholoog ja sotsiaalpedagoog ei tea diagnoose, need tuleb ise avastada ja panna.

Kui oleksime teadnud, et õpilasel on langetõbi, ei oleks me teda puhtinimlikel kaalutlustel lubanud kursuseprojekti kaitsta suures auditooriumis ja komisjoni ees. Õnneks läks hästi ja ta ei kukkunud vastu teravat lauanurka, õnneks viibisin ka ise kaitsmisel ja oskasin anda talle esmaabi. Aga kõik oleks võinud ka teisiti minna.

Kellel on vaja selliseid saladusi? Leian, et kooli direktsioon ja kindlasti klassijuhataja, aga ka psühholoog ja sotsiaalpedagoog peaksid teadma õpilase diagnoosi. Kindlasti ei tohiks nad seda levitada ega kurjalt kasutada. Seda on ju võimalik täitsa seaduslikult fikseerida, tagades nii õpilase, kaasõpilaste kui ka õpetajate kaitse ja turvalisuse.

Kuni toimub salastamine, ei tohiks ühelegi õpetajale panna vastutust, sest ta ei tohi ise panna diagnoose, aga ometi on paljusid õpetajaid koolitatud tegelema hüperaktiivse, autistliku, skisoidse, bipolaarse, epileptilise vms õpilasega. Miks puudub vastastikune usaldus? Miks peab klassiõpetaja olema viimane, kes saab teada oma klassi õpilaste diagnoositavatest häiretest? Keda salastamine kaitseb? Diagnoositud erivajadusega laps vajab eritingimusi (erinev koolipäeva pikkus, tundide kestus ja ülesehitus), abivahendeid (ratastool, koolipink, kuulmisaparaat jne) ja erikohtlemist.

Inimese tavavajadused

Ka mul endal on hulk erivajadusi, millest hullemad on, et olen temperamenditüübilt koleerik ega sobitu hästi sangviinilisse ühiskonda. Olen mees ega mõista hästi naisi (kus mehe ajus on lohk, seal on naisel muhk ja vastupidi, nagu väidavad tuntud

seksuaalpsühholoogid). Olen sünnilt vasakukäeline, aga koolis tehti mind vägivaldselt paremakäeliseks. Olen loomult öökull ja tahaksin hommikul magada ja hilja õhtul tööd teha, sest ärkan alles siis. Suudan oma mõtetesse nii süüvida, et ei märka midagi ega kedagi enda ümber jne.

Viimasel ajal on erivajaduse mõistet kommenteerinud rohkem ja vähem asjatundjad inimesed umbes nii: oleme ju kõik erivajadusega, kõigil meil on oma pisikesed erisused, mis teevad meist erilise ja vahel mõne lisavajadusega inimese. Kui erivajadused selles kontekstis laienevad nii-öelda tavainimestele (ja oi kui raske on siia sobivat sõna leida!), siis sama toimub ka vastupidi: igal erivajadusega lapsel on tavavajadused. Ta vajab armastust, hellust ja hoolt, mõistmist, sõprust, abi, tunnustust – kõike seda, mida tavalapski.

Mõistmist, abi ja tunnustust vajab ka tavaõpetaja tavaklassis, rääkimata õpetajatest, kes õpetavad diagnoositud erivajadustega lapsi.

Jutu mõte lühidalt

- Kõigil meil on väiksemad või suuremad erivajadused, nii õpilasel, õpetajal kui ka lapsevanemal.
- Erivajaduse ja patoloogia vahel puudub selge piir.
- Erivajadus ilmneb seda vähem, mida enam on loodud tingimused, mis arvestavad erivajadusega seotut ja aitavad inimesel ennast tunda täisväärtuslikuna.
- On aeg nimetada erivajadusi ja puudeid õigete nimedega, lõpetada keerutamine ning teavitada kõiki asjaosalisi nende olemasolust.

Haridusliku erivajaduse kuus rühma

- Emotsionaalsete probleemidega lapsed.
- Käitumisraskustega lapsed.
- Õpiraskustega lapsed.
- Suhtlemisraskustega lapsed.
- Andekad lapsed.
- Erineva seksuaalorientatsiooniga lapsed.